

10.33537/sobild.2022.13.1.6

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 29.10.2021
Kabul edildiği tarih: 10.01.2022
Yayınlanma tarihi: 31.01.2022

Article Info

Date submitted: 29.10.2021
Date accepted: 10.01.2022
Date published: 31.01.2022

AKTİVİZM VE HALKLA İLİŞKİLER ÜZERİNE ÇARPIŞAN PARADİGMALAR: ANTI-AKTİVİST SÖYLEMDEN AKTİVİST HALKLA İLİŞKİLERE UZANAN YOLUN HARİTASI

COLLIDING PARADIGMS ON ACTIVISM AND PUBLIC
RELATIONS: MAP OF THE PATH FROM ANTI-ACTIVIST
DISCOURSE TO ACTIVIST PUBLIC RELATIONS

Halise KARAASLAN ŞANLI

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
halisekaraaslan@gmail.com

Elif BOZKURT

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve
Tanıtım ABD, doktora öğrencisi, elif.ophelia@gmail.com

Anahtar sözcükler

Aktivizm; halkla ilişkiler; halkla
ilişkiler teorileri; halkla ilişkiler
tarihi.

Keywords

Activism; public relations; public
relations theories; history of
public relations.

Öz

Türkçe iletişim yazınındaki çalışmalarda "aktivizm" ve "halkla ilişkiler" kavramlarının bir kesişimsellik noktasında kullanılmasına birkaç makale dışında ve ayrıntılı bir şekilde ne yazık ki rastlanmamaktadır. Oysaki sürekli gelişen, yeni perspektifler ve teorilerle zenginleşen iletişim ve halkla ilişkiler literatüründe özellikle son yirmi yıldır "aktivist halkla ilişkiler" üzerine yoğun tartışmalar yürütülmektedir. Bu tartışmaların bir sızma şeklinde Türkçe literatüre de dahil edildiği görülebilmektedir. Özellikle genç kuşak halkla ilişkiler akademisyenlerinin dijitallik, dijital aktivizm, dijital kampanyalar ve halkla ilişkiler odağında gerçekleştirdikleri araştırma ve tez başlıklarından bu tür bir yönelişin açığa çıktığı görülebilmektedir. Bununla birlikte, aktivizmin halkla ilişkiler alanı içinde konumlandırılmasının eksik kaldığı, farklı halkla ilişkiler teorileri ile aktivizm ilişkisinin tam olarak ifade edilmediği iddia edilebilir.

Daha çok İngilizce halkla ilişkiler literatürüne dayanan bu makalenin amacı, aktivizmi halkla ilişkileri literatürü içine yerleştirerek anaakım, birleştirici ve eleştirel halkla ilişkiler teorilerinin aktivizmle ilişkisini haritalandırmak ve alandaki boşluğa bir nebze de olsa katkı sunmak olarak tanımlanabilir.

Makale kapsamında, halkla ilişkilerin kurumsal olarak ilk ortaya çıkışından günümüze kadar aktivist hareketlere yaklaşımı, ana akım halkla ilişkiler kuramlarından eleştirel halkla ilişkiler kuramlarına doğru tarihsel bir dönüşüm içinde ve değişen paradigmlar çerçevesinde ele alınacaktır. Makalede, aktivizm ve halkla ilişkiler literatürüne dair genel bir çerçeve sunulmasının ardından, alanın ilk yıllarında yaygın kullanılan işlevsel bakış açısı, ardından son yirmi yıla damgasını vuran mükemmel halkla ilişkiler yaklaşımı ve eleştirel/kültürel gelenek başlıklarına yer verilecektir.

Abstract

In terms of intersectionality, apart from a few articles, the detailed usage of the concepts of "activism" and "public relations" is unfortunately not encountered in the studies in the Turkish communication literature. Whereas, in the communication and public relations literature, which is constantly developing and enriched with new perspectives and theories, intense debates on "activist public relations" have been carried out for the last two decades. It can be observed that these discussions are also included in the Turkish literature through the form of infiltration. It could be seen that from the research and thesis titles carried out by the PR academicians of the young generation, such a tendency has emerged, especially in the focus of digitality, digital activism, digital campaigns and public relations. Also, it can be argued that the positioning of activism within the field of public relations is incomplete, and the relationship between different public relations theories and activism is not completely expressed.

The aim of this article, which is mostly based on the English public relations literature, can be defined as mapping the relationship between mainstream, unifying and critical public relations theories and activism through placing activism within the public relations literature, and contributing to fill the gap in the field to some extent.

Within the scope of the article, the approach of public relations to the activist movements from the first emergence of institutional public relations to the present day will be discussed. Article will discuss the issue in a perspective of historical transformation from mainstream public relations theories to critical public relations theories and within the framework of changing paradigms. In the article, after presenting a general framework on activism and public relations literature, the functional perspective which was widely used in the first years of the field, then the perfect PR approach and the critical/cultural tradition that have left their mark on the last two decades will be discussed.

Giriş: Aktivizm¹ ve Halkla İlişkilerin Ortaklaşan Tarihi

Aktivizm ve halkla ilişkiler teorisi arasındaki geniş tarihsel hattı konu edinen bu makalenin giriş kısmını bu iki kavramın çakışan tarihiyle başlatmak anlamlıdır. Bir sosyal bilim disiplini olarak yüzyıllık bir tarihi tamamlamamış olan, bu anlamda göreceli olarak genç ve gelişmekte olan bilimler arasında yer alan halkla ilişkilerin, faaliyet alanının oldukça eskiye dayandığı bilinmektedir. Timothy Coombs ve Sherry J. Holladay'ın (2014) de ifade ettiği gibi, 1800'lerde "halkla ilişkiler" kavramı yoktu; ama "halkla ilişkiler" kavramının olmaması, tarihte halkla ilişkiler faaliyetinin olmadığı anlamına gelmemektedir.

Egemen tarih anlatılarının dışına çıkarak, şirket ya da kurum merkezli halkla ilişkiler anlatılarının ötesiyle ilgilenen araştırmacılar, aktivizm ve halkla ilişkiler arasında derin tarihsel bağlar bulmaktadırlar. Halkla ilişkilerin ne olduğu sorusuna yanıtlar arasına savunuculuk faaliyetlerini de ekleyen araştırmacılar; 18. ve 19. yüzyıl toplumsal hareketlerinde köklenen aktivizmi halkla ilişkileri başlatan, "doğuşunu" tetikleyen itici, pozitif bir güç olarak görmektedir.

Halkla ilişkilerin kurumsal işlevlerine odaklanan ticari faaliyetler ve şirket merkezli egemen tarih yazımında ise, aktivizme yönelik negatif bir konum benimsenmektedir. Baskın anlatıda, genellikle profesyonel halkla ilişkiler uygulamalarının, kurumsal işlevler ya da çıkarlar için aktivistlere bir yanıt, "tepki" olarak geliştiği iddiası hâkimdir. Bu bakış açısına göre, aktivizm geleneksel olarak halkla ilişkiler disiplininin ve pratiğinin bir parçası değil, aksine karşıt kutbunda yer alan bir sorun alanıdır. Coombs ve Holladay (2012) tarafından "miyop", "şirket merkezli", "kar odaklı" (347) olarak tanımlanan bu perspektif, aktivistlerin profesyonel halkla ilişkiler uygulamalarına yeni teknikler kattıklarını, halkla ilişkilerin tarihinin (en azından öncülleri itibariyle) aktivist hareketlere dayandığını, aktivist çalışmalarının halkla ilişkiler teorisine katkılarını görememektedir (s. 347-348). Egemen tarih anlatısının aksine, alternatif ya da eleştirel tarih anlatılarında, aktivist oluşumlarının faaliyet ve amaçlarının halkla ilişkilerle ortaklığına dair çok sayıda değini mevcuttur. Aktivist hareketlerinin, başlangıcından günümüze hedefleri itibariyle halkla

ilişkiler taktik ve stratejileriyle örtüştüğü, halkla ilişkilerin profesyonelleşmesiyle birlikte teori ve pratiğini geliştirdiği ve daima alanın asli bir parçası olduğu iddiası eleştirel bakışın sahiplendiği kavrayıştır.

Erica Ciszek (2014) ABD'de tarihinde bir kolektif kimlik olarak aktivistlerin, halkla ilişkileri, en az yüz yıldır kullandığını belirtmektedir. Bu tespiti göre, 19. yüzyılın sonlarında, toplumcu ve ilerici örgütler, tekeli kurumların iktidarına karşı çıkanlar, iş yeri reformunu savunanlar, kadınların oy hakkı mücadelesini verenler, gıda ve ilaç sektörlerinde artan hükümet düzenlemelerine karşı duranlar, doğrudan çatışma ya da temyiz yoluyla baskı oluşturup kurumsal ve kamusal değişime yönelik çabaları yöneterek halkla ilişkileri kullananlar, aktivistler olarak tarihe geçmektedir (s. 16).

ABD tarihi bağlamında, toplumsal hareketlerin halkla ilişkiler faaliyetlerine dair yapılan analizlerin Şeker Eylemleri (1764), Damga Eylemleri (1765) ve Boston Çay Eylemleri (1773) gibi erken toplumsal hareketlere dayandırıldığı görülmektedir. ABD'de aynı zamanda kölelik karşıtı hareket, alkol tüketiminde ölçülülük hareketi², skandal olayları açığa çıkaran habercilik anlayışı, Saul Alinsky³ ve 1960'ların aktivistleri yönetsel ve toplumsal değişim için kurumlara ve şirketlere baskı oluşturan hareketler olarak tarihte yerini almıştır (Smith ve Ferguson, 2010, s. 397). Bahsi geçen toplumsal hareketler, kavramsallaştırılması günümüze ait olan aktivist halkla ilişkilerin yapı taşları ve kurumsal halkla ilişkilerin gelişmesini sağlayan itici güçler olarak eleştirel halkla ilişkiler araştırmacıları tarafından kabul görmektedir.

Örneğin, Coombs ve Holladay'e (2014) göre, halkla ilişkiler literatürünün bir kısmı, kamu politikalarını etkilemek ve kamuoyunu şekillendirmek amacıyla iletişimin kullanılmasını kapsamaktadır. Ölçülülük hareketinin aktivistleri alkolün neden olduğu sosyal kötülüklerle mücadele etmek, kamuoyunu etkilemek ve sorunun çözümüne dair sürekli bir eylemsellik çabası içinde olmak için stratejik iletişimi kullanmış ve toplumsal değişimin sağlanmasında halkla ilişkileri bir güç kaynağı olarak görmüştür. Ölçülülük hareketi ve kölelik karşıtı aktivistler, sorunlarına dikkat çekmek, eylemlerine destek sağlamak için yazılı basın ve halka açık konuşmalardan yararlanmışlardır. Aktivistlerin bu

¹ Heater M. Zoller (2009), aktivizmi, sosyal normları, belirli sosyal kurumların hakimiyetini, yerleşik politikaları ve uygulamaları hedefleyerek statükoyu (status quo) değiştirme çabası (s. 108); Michael F. Smith (2005), bir grup insanın, kurumların problemleri buldukları politikalarını, pratiklerini ve durumlarını değiştirmek için baskı uyguladıkları bir süreç (s. 5); Krishnamurthy Sriramesh (2010) ise, kurumsal faaliyetlerin neden olduğu sorunların etrafında bir araya gelmek ve çeşitli yollarla bu sorunlara çözümler bulmak olarak tariflemektedir (s. 697). Robert L. Heath ve Damion Waymer (2009) aktivizmin retorik duruşunun, statükonun zayıflığını ve ikiyüzlülüğünü kanıtlayarak statükoya meydan okumak olduğunu ve aktivizmin, "Ne?" ve "Ne Olmalı?" arasındaki gerilimde toplumsal hareket ürettiğini, başka bir deyişle; aktivist örgütlerin meşruiyetinin "olan ve olması gerekenler arasındaki çatışmada" vücut bulduğunu belirtmektedir (Akt. Smith ve Ferguson, 2010, s. 397).

² 1784-1933 kadar üç farklı dalga şeklinde ortaya çıkan ve erkeklerin alkol tüketiminde ölçülü olması gerektiğini savunan bir toplumsal harekettir. Alkol tüketiminin, eşlerin istismarına, aile ihmaline ve işsizliğe neden olduğu düşünülmekte ve bu yüzden sınırlandırılması gerektiği savunulmaktadır.

³ Saul Alinsky (1909-1972), aktivizm için modern yazılı ilkeler geliştiren ilk aktivist araştırmacıdır. 1971'de "Radikaller için İlkeler" başlıklı, kendisine kalıcı bir ün sağlayan modern topluluk aktivizminin yükselişine form ve odak getiren kitabını yayımlamıştır. (https://en.wikipedia.org/wiki/Saul_Alinsky)

iletişimsel çabaları, kurumsal halkla ilişkileri kullanan büyük şirketlerin varlığından çok önce, toplumsal değişim için halkla ilişkileri kullanarak baskı oluşturmuş ve kurumsal halkla ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır (s.75-76; ayrıca 2012: 348).

Heath ve Waymer (2009) de aktivist halkla ilişkilerin ABD’de tarihsel referans noktalarından bir tanesi olabileceğini düşündüğü “Frederick Douglass’ın 4 Temmuz Söylevinin Vaka Çalışması” başlıklı araştırmada, kölelik karşıtı grupların yürüttükleri lobi faaliyetlerini, muhalefet etmek için ittifak yaratma çabalarını, para toplamalarını, kaynakları harekete geçirmelerini, sorun hakkında bir araya gelmek ve tartışmak için ofis ayarlamalarını, sorunla ilgili yayınlarını, sorunları tanımlamalarını ve sorunla ilgili hedef kuruma baskı oluşturmalarını, platformlar kurmalarını, medya ilişkilerinde bulunup topluma veri sağlamalarını, kamusal politikaların reformasyonunu gerçekleştirmek için halkla ilişkileri kullanarak yapılan aktivist faaliyetler olarak değerlendirmektedir (s.195).

Yapılan araştırmalar ışığında, ABD’de tarihi üzerinden oluşturulan aktivist literatüre dair bu hat, 19. yüzyıl ortalarında, köleliğe ve çocuk işçiliğine karşı büyük kampanyalar ile başlamış, 20. yüzyılın başlarına kadar kadınların oy hakkı mücadelesi⁴ ve alkolün ölçülü kullanılması hareketi ile devam etmiş, sonrasında da modern kampanyalar olarak feminizm, savaş karşıtlığı, toprak hakları, ırksal eşitlik, LGBTQ+ hakları ile AIDS, küreselleşme ve ekoloji ile ilgili sorunlar üzerinden günümüze ulaşmıştır (Jaques, 2006, s.407).

Modern kurumsal halkla ilişkiler uygulamalarının ortaya çıkışından günümüze kadar egemenlerin halkla ilişkileri ile aktivistlerin halkla ilişkileri arasında Smith ve Freguson (2001)’ün belirttiği gibi sembiyotik; fakat gerilimi yüksek bir ilişki bulunmaktadır. Halkla ilişkiler alanında, toplumsal yapıların içinde bu iki farklı konumlanış arasındaki çatışmanın tarihi, bu gerilimli ilişkiye rağmen aktivizm ve ona verilen karşılık stratejilerinden halkla ilişkilere dair çok şey öğrenilebileceğini düşündürmektedir (s. 291).

Özetle, halkla ilişkiler alanında çalışan bazı akademisyenler, aktivizmi, değişimi teşvik etmeye çalışan örgütler tarafından kullanılan bir halkla ilişkiler biçimi olarak görürken; bazıları da aktivistleri, kurumlar için büyüyen bir sorun olarak görmektedir (Werder, 2006, s.

342). David Dozier ve Martha Lauzen (2000), aktivizmi, öncelikli olarak kurumsal perspektiften “bir sorun” olarak incelemenin, statükoyu destekleyen bir araştırma ortaya çıkardığını belirtmektedir (s.15). Coombs ve Holladay (2012) de halkla ilişkilerin kurumsal bir perspektifle aktivistlerin halkla ilişkiler alanına yaptığı katkılarını genel olarak görmezden geldiğini; oysa aktivistlerin alana yaptığı katkının, çeşitliliğinin desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (s.885-886). Aktivizm ve halkla ilişkiler konusuna eğilen araştırmacılar, aktivist grupların kullandığı stratejileri ve taktikleri örgütsel bir bakış açısıyla incelediğinde, aslında aktivist grupların da kaynak ve kapsam açısından çok yönlü olmasalar da hedefledikleri kurum ve kuruluşlar gibi halka ve hedeflerine ulaşmak için benzer stratejileri ve taktikleri kullandıklarını, halkla ilişkileri, diğer kurum ve kuruluşlar gibi uyguladıklarını iddia etmektedir (Dozier, Grunig, & Grunig, 1995, s.340).

Aktivist halkla ilişkiler araştırmacılarının bu savunularına ek olarak Erica Ciszek (2015) de aktivizmi, halkla ilişkilerin dışında veya halkla ilişkilerin düşmanı olarak kavramsallaştırmanın, aktivizmin ürettiği tüm anlamsal kodları görmezden geldiğini savunmaktadır (s. 453). Maureen Taylor ve diğerlerine (2001) göre, halkla ilişkiler literatüründe aktivistleri, kurumlar için bir sıkıntı kaynağı olarak algılama biçiminden yavaş yavaş uzaklaşılsa da araştırmalarda aktivistlerin “kendine mahsus iletişim biçimleri ve ilişki kurma ihtiyaçları”nın bir halkla ilişkiler pratiği olarak konumlandırılması, henüz sınırlı sayıda çalışmada yer almaktadır (s.264).

Taylor’un tespitinin Türkçe halkla ilişkiler literatürü için de geçerli olduğu görülmektedir. Ulusal Tez Merkezi’nin sosyal bilimler arşivinde, “aktivizm” ve “halkla ilişkiler” anahtar kavramları ile tarama yapıldığında da “aktivizm” kavramının sosyal bilimlerde yapılan tez çalışmalarına 2008’de girdiği ve halkla ilişkiler disiplini ile kesişimselliğinin kurulduğu altı tez çalışması olduğu görülmektedir.⁵ Bu tez çalışmalarının ya kurumsal ana akım halkla ilişkiler perspektifinden aktivizmin ele aldığı ya da günümüzde sosyal bilimler alanında yoğun olarak çalışılan dijitallik odağında yazıldığı tespit edilmiştir. Halkla ilişkiler ve aktivizmin kesişimselliğine dair, halkla ilişkiler alanında yapılan tartışmaların çok yeni olduğu göze çarpmakta; aynı zamanda mevcut literatürde “aktivist halkla ilişkiler” kavramsallaştırmasının bir kitap bölümü ve sayıları onu

⁴ Kadınların oy hakkı mücadelesini, aktivizm ve halkla ilişkiler bağlamında ele alan bir araştırma için bkz. Bozkurt E., “Mor Bir Halkla İlişkiler” Örneği Olarak ABD Bağlamında Oy Hakkı Hareketi, *Fe Dergi* 13, 1 (2021), 127-143.

⁵ İlgili tezlerin künyeleri aşağıda yer almaktadır: Sert, N.Y. (2012). Kurumsal sosyal sorumluluk ve aktivizm ilişkisinin araştırılması: Türkiye’de özel sektör, kurumsal sosyal sorumluluk ve aktivizm ilintisi, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, DR. Akbıçak, A. (2017). Yeni iletişim teknolojileri ile dönüşüme uğrayan aktivizm olgusu: change.org ve avaa.org çözümlenmeleri, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, YL.

Tani, E. (2018). Yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm: Çevreci sivil toplum kuruluşlarına yönelik bir araştırma, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, YL. Yıldız, Onurcan. (2019). Markaların perspektifinden dijital aktivizm ve dijital aktivizmin marka algısına etkisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi / Lisansüstü Programlar Enstitüsü / Pazarlama İletişimi Bilim Dalı, YL. Köygülü, Ö. (2019). Bir dijital aktivizm türü olarak slaktivizm: Lisansüstü öğrenciler üzerine nitel bir araştırma, Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, YL. Irak, H. (2021). Dijital aktivizm bağlamında değişen siyasi mizah anlayışı: 2018 cumhurbaşkanlığı seçimi örneğinde internet memes/caps üzerine bir inceleme. Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, DR.

geçmeyen makalede ve ağırlıklı olarak geleneksel halkla ilişkiler perspektifinde yazıldığı görülmüştür.⁶ Genel olarak incelendiğinde, mevcut Türkçe literatürde bütünlüklü olarak aktivizm ve halkla ilişkiler tarihi ve teorileri ilişkisine yer veren araştırmaya denk gelinmemiştir. Bir başka ifadeyle, Türkçe literatürde, halkla ilişkiler ve aktivizm ilişkisi derinlemesine ele alınmadan daha çok dijital uygulamalar ve örnek olaylar temelinde çalışılmıştır.

Oysaki, Batılı literatürde halkla ilişkiler teorileri, yaklaşımları ve tarihi ile aktivizmin kesişen hattı üzerine yoğun tartışmaların sürdürüldüğü görülebilmektedir. Bu tartışmalar halkla ilişkiler disiplininin gelişimi ve yeni yaklaşımların benimsenmesi açısından son derece önemlidir. Bu tespitten yola çıkılarak hazırlanan çalışma kapsamında, alandaki teorik alt yapı eksikliğinin giderilmesine katkı sunmak amaçlanarak, halkla ilişkilerin kurumsal olarak ilk ortaya çıkışından günümüze kadar aktivizme yaklaşımı, ana akım halkla ilişkiler kuramlarından eleştirel halkla ilişkiler kuramlarına doğru tarihsel bir dönüşüm içinde, değişen ve çatışan paradigmlar odağında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Oldukça hacimli bir alanda, uzun soluklu bir tartışmayı yansıtmaya çalışan makalede, bölümlerin oluşturulması için birden çok metin rehber alınmıştır. Bunlardan ilki, halkla ilişkiler disiplini içindeki farklı yaklaşımların nasıl bölümlenmesi konusunda yol gösterici olan Tim Vos (2011)'un araştırmasıdır. Vos (2011), tarihsel olarak halkla ilişkilerin ortaya çıkışı ve uygulama alanlarına dair "kim, ne, ne zaman, nerede, nasıl ve niçin" sorularını sorarak mantıksal açıdan üç sınıflandırma yapmaktadır: işlevselci mantık, kurumsal mantık ve eleştirel/kültürel mantık. Ona göre halkla ilişkilerin tarihi, kuramsal ve yöntemsel olarak bu üç mantık çerçevesinde irdelenebilir (s.119-120). Vos'un halkla ilişkilerin mantıksal sınıflamasını yapmak için sorduğu bu sorular, bu makalede halkla ilişkiler ve aktivizm ilişkisini incelerken seçilen paradigmlar açısından önemli bir hat sağlamıştır. Bunun dışında, halkla ilişkiler ve aktivizm ilişkisinin haritalanması için bu konuda kapsamlı çalışmalar yürüten Ciszek'in makalelerindeki (2014, 2015, 2017a, 2017b) izlek diğer eleştirel halkla ilişkiler araştırmacılarının yorumlarıyla zenginleştirilerek takip edilmiştir. Sonuç olarak makalenin taslağı şu şekilde oluşturulmuştur: Anti-aktivist söylemin anadamarı olarak işlevselci gelenek (rol teorisi, sistem teorisi, sorun yönetimi, durumsal kamu ve durumsal problem çözme teorisi); birleştirici gelenek (mükemmellik teorisi ve eleştirisi) ve son olarak eleştirel/kültürel gelenek.

Halkla İlişkilerde (Anti) Aktivist Söylemin Tarihi

Halkla ilişkiler tarihinde, halkla ilişkilerin, egemen bir yaklaşımla genellikle kurumsal bir işlevle kullanılmasından dolayı, aktivist hareketler genel olarak kurumlar için büyüyen bir sorun olarak görülmekte ve halkla ilişkiler pratiğinin veya disiplininin dışına itilmektedir (Edwards, 2012, s.12). Diğer bir deyişle halkla ilişkiler, uzun bir süreçte dar bir bakış açısıyla sadece liberal çoğulculuk ve işlevselcilik açısından ele alındığı için aktivizme karşı tarihsel bir düşmanlık beslemektedir (Demetrius, 2013, s.26).

Kurumlar, varlıklarını korumak ve geliştirmek için işlevselci bir anlayışla halkla ilişkiler profesyonellerini istihdam etmekte, aktivistleri veya kurumların liberal ideolojisine karşı çıkanları, etkisiz hale getirmek için halkla ilişkileri kullanmaktadır (Dozier ve Lauzen, 2000, s.8). Bu durum da aktivist ve savunuculuk halkla ilişkiler faaliyetlerinin, araştırmacılar tarafından uzun yıllar, halkla ilişkiler faaliyeti olarak kabul edilmemesine yol açmıştır. Çünkü işlevselci gelenekten gelen araştırmacılara göre, aktivist faaliyetleri uygulayanlar, kurumsal bir kimliğe sahip değildir. Denise Deegan tarafından yazılan "Aktivizmi Yönetmek: Aktivistlerle ve Baskı Grupları ile Başa Çıkma Rehberi" kitabının başlığının da işaret ettiği gibi halkla ilişkiler alanındaki araştırmaların çoğu, aktivizme karşı kurumsal merkezli bir duruş almaktadır (Deegan, 2001, s.100). Halkla ilişkilerin yakın tarihine kadar kurumlar, halkla ilişkiler teorilerinin çoğunun altında yatan işlevselci geleneğe dayanan bir perspektifle aktivistleri, halkla ilişkiler uygulayıcıları olarak değil de baş edilmesi gereken harici kamular olarak görmüşlerdir (Ciszek, 2014, s. 20). Özellikle rol teorisi, sistem teorisi, durumsal kamu teorisi gibi perspektifler işlevselci bakış açısını somutlaştırmış ve bu alanda çok sayıda araştırmayı yönlendirmiştir. Bu teoriler anti-aktivist söylem geleneği başlığı altında kısaca ele alınacaktır.

⁶ Makalelere Google akademik üzerinden tarama ile erişilebilir. Sözü edilen kitap bölümü ve künyesi şöyledir: Pelenk Özel, A.(2017) "Halkla İlişkiler ve Aktivizm İlişkisine Kuramsal Bir Yaklaşım" *Halkla İlişkilerde Yeni Yaklaşımlar* (Ed. H. Hale Bozkurt), Paradigma Akademi Yayınları, s. XL- LXVI.

1. Anti-Aktivist Söylemin Anadamarı Olarak İşlevselci Gelenek

Modern kurumsal halkla ilişkilerin ortaya çıkışının ilk yıllarında⁷, yaygın olan işlevselci gelenek, iletişimi ve kamuları, kurumsal amaçlara ulaşmak için bir araç olarak görmektedir. Bu bakış açısı ile çalışan halkla ilişkiler uzmanları, genel olarak, kurumsal mesajların üretimini, teknolojik ve stratejik olarak sağlamaya çalışmakta ve yine bu bakış açısıyla yapılan araştırmalar da kurumsal hedeflerin geliştirilmesine yönelik olduğu için pragmatik bir anlayış taşımaktadır. İşlevselci bakış açısıyla yapılan araştırmalar, reklamcılık, pazarlama ve medya ilişkileri gibi ticari nitelikli faaliyetlere dayanmaktadır. Halkla ilişkiler, ilişki oluşturmaktan ziyade belirli kurumsal hedeflerin başarılması için araçsal bir misyon üstlenmekte ve halkla ilişkiler alanındaki akademisyenler de uzun yıllar, çalışmalarını, bu işlevselci geleneğe göre yapılandırmaktadır (Botan ve Taylor, 2004, s. 651-652).

İşlevselci halkla ilişkiler geleneği, kapitalist liberal sınıfın egemenliğini, geniş bir zamansal ve coğrafi spektrumda sağlayabilmesi için kamuları, bütünlük, uyumlu ve birleştirici sosyal sistemler olarak görmektedir. Bu nedenle, halkla ilişkilerin işlevselci mantığı, bir kurumun tüm bölümlerinin dengeyi, fikir birliğini ve sosyal düzeni sağlaması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak "ideal" bir anlayışı savunmaktadır. İşlevselci geleneğin bu ideal sistemsal anlayışı içinde de aktivizm, kamu desteğini arkasına alarak hedef kurumların amaçlarını baskıladığı için kurumları kriz moduna sokmakta (Ciszek, 2014, s. 21) ve bu yüzden de aktivistler, ideal sistemin işleyişini bozan istenmeyen kamular olarak görülmektedir.

İşlevselci gelenek, stratejik kurumsal mesajların üretilmesine, kurumsal hedeflerin ilerletilmesine ve kurumsal başarı yolunda neyin gerekli olduğuna vurgu yaptığı için aktivistler bu kurumların önünde engel olarak görülmektedir. İşlevselci gelenek içinde aktivizme karşı kurumsal bazdaki bu tepkisel bakış açıları ve özellikle de halkla ilişkiler uzmanlarının bu tepkilere aracılık etmedeki rolü konusunda araştırmalar yapılmakta (Henderson, 2005, s.122) ve bu ideal sistemin işleyebilmesi için de teoriler geliştirilmektedir.

Carl Botan ve Maureen Taylor'a (2004) göre halkla ilişkiler, pragmatik uygulamalarla sıkı bir ilişki içinde olduğu için halkla ilişkilerde faydacı kuramlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Rol teorisi, sistem teorisi ve mükemmellik teorisi gibi kuramlar, işlevselci mantığın içinden ortaya çıkmış (s. 651), bu mantıktan beslenmiş ve aktivist perspektiften bakışla kapitalist liberal sınıfın çıkarlarına hizmet eden teorik ve pratik araçlar olmuştur.

1.1. Rol Teorisi: İzlenmesi ve Yönetilmesi Gereken Gruplar Olarak Aktivistler

Rol teorisine göre bir kuruluşun etkinliği, hedef belirleme ve program planlamada halkla ilişkilerin ne ölçüde kullanılabileceğine bağlıdır (Ciszek, 2014, s. 21) Bu teoride, iktidar, bireylerin eylemsel rollerinde anlam bulmakta (Katz & Kahn, 1966, s. 199- 200) ve bir bireyin, diğer bireylerin davranışlarını etkileme yeteneği olarak kavramsallaştırılmaktadır (Dahl, 1957, s.1055). Rol teorisi, iktidarı, bireyler arası ilişkilere sirayet eden ya da bireylerin, iktidar tarafından kendilerine biçilen rolleri yapması olarak tanımlanmaktadır. Bu iktidarın, bireyler arası ilişkilerde dolaşımının daha akışkan bir şekilde sağlanması için halkla ilişkiler uygulayıcılarına da geniş kapsamlı roller biçmektedir.

1970'lerde Glen M. Broom, halkla ilişkiler profesyonellerinin faaliyetleri ve sorumluluklarının çoğunu kapsayacak şekilde, halkla ilişkiler profesyonellerini, stratejik karar alma ve kurumsal yapıyı değiştirme konusunda gücü olan bir koalisyonun danışmanları olarak tanımlamıştır (Robbins, 1990, s.330). Halkla ilişkiler profesyonelleri, karar alma süreçlerine dahil olmalarına bağlı olarak da farklı iktidar biçimlerine sahip olabilmektedir. Karar alma süreçlerinde yer alan bu profesyoneller, kurum için önemli olan kamuları tanımlamakta, çevresel tarama yapmakta ve politik kararlar verebilmektedir (J.E. Grunig, 1992, s. 333).

Rol teorisinin halkla ilişkiler profesyonellerine biçtiği bu misyon çerçevesinde, aktivistler izlenmesi ve yönetilmesi gereken kamular olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu nedenle, yönetici pozisyonundaki halkla ilişkiler profesyonellerinin rolü, kurumlar ve potansiyel olarak problemlili kamular arasında arabulucu olmasıdır. Rol teorisi, halkla ilişkiler mesleğine, bir yönetim işlevi biçerek halkla ilişkiler

⁷ Scot Cutlip (1994), kurumsal anlamda ilk modern halkla ilişkiler ajansının, tanıtım amacıyla 1900'de Boston'da kurulduğunu belirtmektedir (s.10). Coombs ve Holladay'e (2014) göre 1900 ile 1915 yılları arasındaki skandal haberciliği Amerikan toplumunun değişmesinde ve işlevsel halkla ilişkilerin ortaya çıkmasında bir katalizör görevi görmüştür. Skandal haberciliği, çocuk işçiliği yasaları, Standart Petrol Şirketi, doğal kaynakların korunması ve işçilerin tazminat yasaları gibi çeşitli konular üzerine haber yapmış ve bu habercilik biçimi, modern kurumsal halkla ilişkilerin oluşması için itici bir güç olmuştur (s.77). Karla Gower'a (2008) göre de halkla ilişkiler, gazetelerin, şirketlerin skandal bekleliğini yapmasıyla oluşan fırtınaya karşı durabilmek için ortaya çıkmış, şirketler, skandal haberciliğinin suçlamalarını yanıtlamanın bir yolu olarak halkla ilişkiler profesyonellerinden yararlanmış (s.315) ve böylece kurumsal halkla ilişkiler hegemonik yapılanmayı korumak ve savunmak için konumlanmıştır.

profesyonellerinin, yönetim masasına oturması gerektiği savını meşrulaştırmaktadır. Rol teorisi, daha sonraki süreçte sistem teorisine genişletilmiş bir teorik yaklaşımla dâhil edilmiştir (Ciszek, 2014, s. 22).

1.2. Sistem Teorisi: Baş Edilmesi Gereken Kamular Olarak Aktivistler

Sistem teorisi, ilk olarak biyolog Ludwig von Bertalanffy (1968) tarafından, sistem bileşenleri arasındaki karmaşık davranışları, ilişkileri ve içinde buldukları çevre sistemine ne kadar etkili bir şekilde adapte olduklarını açıklamak için önerilmiştir. Sistem teorisine göre, kuruluşlar çevreleriyle dinamik olarak iç içe geçen organik varlıklardır. İletişim, kurumların kendilerini yapılandırdıkları ve çevrelerine alışmalarını sağladıkları ana araçlar olarak işlev görmektedir. Halkla ilişkiler, 1980'lerden bu yana sistem teorisi tarafından yönlendirilmektedir. Sistem teorisi, kurumları, bağımsız bölümlerden oluşan ve faaliyet gösterdiği ortama bağlı, karmaşık sosyal bir sistem olarak tarif etmektedir. Sistem teorisine göre, halkla ilişkilerin rolü, kurum içi ve dışı güçleri dengelemektir (Ciszek, 2014, s. 22).

Sistem teorisi, halkla ilişkiler profesyonellerine hem teknisyen hem de yönetici rolü biçerek hem sistemin bir parçası hem de sınırları genişleten kişiler olarak tanımlamaktadır (Vasquez, 1996, s. 215). Bu yüzden de sistem teorisine göre halkla ilişkiler uygulayıcılarına hem kurum hem de toplum içinde görev düşmektedir. Halkla ilişkiler uygulayıcıları, bir organizma gibi ideal, bütünsel ve uyumlu işlemesi düşünülen sosyal sistemin, iletişimsel çarklarını çeviren ve bu çarkların önünde durup bu ideal organizmanın işlemesine engel olan aktivist kamuları, bu çarkların işleyişine dâhil etmeye çalışan iletişim pratisyenleridir.

Dozier'e (1995) göre rol teorisi ve sistem teorisi birbiriyle yakından ilişkilidir. Örneğin, çevresel tarama, halkla ilişkiler pratiğinin kilit rollerindedir, bu sayede halkla ilişkiler profesyonellerinin elde ettiği bilgi hem kuruma hem de çevreye gönderilmektedir (s.20). Halkla ilişkiler, kurumlara, kendi çevrelerini yorumlamalarına ve kurumların özdengelerini sürdürmelerine yardımcı olan bir geri bildirim işlevi olarak çalışmaktadır. Bu nedenle, bir kurumun işleyişini bozan aktivist faaliyetler, kurum için endişe vericidir. Bu yüzden de halkla ilişkilerde, sistem teorisinde kökleşmiş, aktivizm ile kurumlar arasında olumsuz ilişki kuran anti-aktivist söyleme dair bir tarih bulunmaktadır (Ciszek, 2014, s. 23).

Bu anti-aktivist söylemin kuramcılarında biri olan Patricia J. Daugherty'e (2001) göre aktivist örgütler, amaçlarını, kamuoyunun gündemine koymak için farklı strateji ve taktikler kullanmakta ve hedef aldıkları kuruma karşı kurumları, kamuları ve hükümeti tepki vermeye zorlamaktadır. Aktivistler, politikacılara erişme noktasında, kamuoyunun ve medyanın dikkatini çekme konusunda oldukça başarılı olmaktadır. Bu yüzden de

hedef alınan kurumlar, bu zorluklara karşılık vermeli ve kamuoyu gündemini belirlemede daha aktif rol almalıdır. (s. 396). Daugherty'in kurumlara verdiği önerilerden de anlaşıldığı ve Ciszek'in (2014) de altını bir kez daha çizdiği üzere sistem teorisinde, aktivistler, bir kurumun baş etmesi gereken kamulardan biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda, sistem teorisine göre aktivist örgütler, kurumlar tarafından, sorunların yönetimi uygulamasıyla ele alınması ve yönetilmesi gereken sorunlar ve engeller olarak tanımlanmaktadır (s. 23).

1.3. Sorun Yönetimi: Potansiyel Bir Tehdit Olan Aktivizmle Mücadele

Sorun yönetimi, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında değişimi öngörerek, fırsatlara öncelik vererek, tehditlerden kaçınarak ya da tehditleri azaltarak kurumların mevcut ve uzun vadeli performansını artırmak için bir işletme işlevi olarak geliştirilmiştir. Aktivistlerin kamu politikalarını etkileme güçlerinin arttığı tarihsel bağlamda açığa çıkan sorun yönetiminde amaç, halkla ilişkiler profesyonellerinin, sorunlar, kriz haline gelmeden önce, stratejik olarak yönetmelerini sağlamaktır (Jones ve Chase, 1979, s. 20). Heath'e (2010) göre de yönetim süreçlerine dayanan sorun yönetimi, fırsatları ve tehditleri dengelemenin bir yolu olarak stratejik planlama, politika uygulama ve değerlendirmeye odaklanmaktadır. Amaç, halkla ilişkiler uygulayıcılarının sorunu tanımlaması, kaynakları seferber etmesi, stratejik plan geliştirmesi ve bu planı uygulamasıdır (Akt. Ciszek, 2015, s. 449).

Sorun yönetimi kuramında, sorun olarak görülen ve stratejik planlarla yönetilmesi gerekenler aktivistlerdir. Bunun için de halkla ilişkilerin işlevselci yaklaşımla bilgi üreten birçok teorisini, bu duruma yönelik öneride bulunmakta ve strateji geliştirmektedir. Örneğin Larrissa A. Grunig (1992b)'e göre, kurumlar, aktivist baskılara cevap vermelidir; çünkü aktivist örgütler, şikâyetle bulunabilmekte, bir kurumu boykot edebilmekte, grev yapabilmekte, kurumun aleyhine medyanın dikkatini çekebilme ve bu araçlarla kurumların gelirine ciddi şekilde zarar verebilmektedir (s. 470). Kelly Page Werder (2006) ise aktivist örgütlerin eylemlerinin, günümüzün çok boyutlu piyasasında faaliyet gösteren kurumlar için büyüyen bir sorun olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, aktivistlerin bu eylemleri, bir kuruluşun işleyişini etkileyebilmektedir (s. 342). Kirk Hallahan (2000) da kurumsal halkla ilişkilerin, kurumların hedeflerini doğrudan tehdit edebilecek potansiyellerinden dolayı aktivizmle mücadele etmeleri gerektiğini belirtmektedir (s. 500).

Sorun yönetimi teorisinde odak nokta, şirketler ve şirketlerin işleyişinin ve kârının devamlılığıdır. Bunun için de tüm stratejik çabalar, statükoyu korumaya yöneliktir. Bu stratejilerin içinde de aktivistleri tanıma ve aktivist faaliyetlerin nasıl işlediğini şirketin çıkarları için analiz etme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Ciszek'e (2014) göre aktivistlerin bir soruna nasıl cevap verdiği ve

bu sorunun kurumlar tarafından nasıl yönetilmesi gerektiği, durumsal kamu teorisinin konusudur (s. 24).

1.4. Durumsal Kamu Teorisi: Aktivistlerle Bir Mücadele Yöntemi Olarak Aktivistleri Tanıma Çabası

Durumsal kamu teorisi, kurumlar ve aktivistler arasındaki ilişkileri aydınlatmakta, aktivist kamularla ilgili olarak uygulanacak halkla ilişkileri planlamak ve yönetmek için sistematik bir yol sağlamaktadır. Durumsal kamu teorisi, aktivistleri, sorunlarla ilgilenmeye yönlendiren üç değişken belirlemektedir; problemi, sınırları ve katılımı tanıma. *Problemi tanıma*, aktivistlerin sorun olarak algıladıkları ve ne yapılması gerektiğini düşündükleri konulardır. *Sınırları tanıma*, algılanan sorunlara yönelik, aktivistlerin hareket etme kapasitelerini belirlemektir. *Katılımı tanıma*, aktivistlerin kendileriyle sorun arasındaki bağlantıyı ne ölçüde tanımladıklarıdır. Bir sorun hakkında, aktivistlerin, problem tanıma becerisinin gelişmişliği, bu sorunlara yönelik eyleme geçerken az kısıtlama hissetmesini veya hiç kısıtlama hissetmemesini sağlamakta, bu sorunlara ve bu sorunların çözümüne aktivistlerin katılımının yüksek olması da kurumlar tarafından aktif kamular olarak düşünülme ve kurumlarla ilişkileri biçimlendiren de bu aktif kamular olmaktadır (Ciszek, 2014, s. 24-25).

Jeong-Nam Kim ve James E. Grunig'e (2011) göre durumsal kamu teorisi, aktivizmin kahini gibi çalışmakta, kamuoyunu, aktif bilgi arayanlar ya da pasif bilgi işlemcileri olarak işlevselleştirmektedir (s.121). Bu teoriye göre, kurumsal işleyişin, kamular tarafından nasıl algılandığı ölçülerek kamuların iletişim davranışları en iyi şekilde anlaşılabilir. Kamuların, sönük, bilinçli ve sorunların çözümü için aktif olduğu şeklinde, üç aşamalı bir gelişim süreci tanımlanmaktadır (Grunig ve Hunt, 1984, s. 148).

James Grunig ve Fred Repper'e (1992) göre kamular, bu aşamalardan geçerken kurumların bu kamularla uzun vadeli iletişim kurmasını, bu kamuların, kurumsal karar alma süreçlerine daha fazla katılımının teşvik edilmesini ve kurumların daha fazla medya kullanımı ile kişiler arası iletişimin daha fazla gerekli olduğunu vurgulamaktadır (s. 150). Bu teori, yine kurumların işleyişindeki işlevselliğin devamına ve bunun için de aktivistlerin, kurumların işleyişine dair konumlanmalarının ve bu konumlanmalar içindeki iletişim alışkanlıklarının analizine dayanmaktadır.

1.5. Durumsal Problem Çözme Teorisi: Aktivizmin Doğasını Anlayarak Onunla Baş Etmede Uygun İletişimi Planlamak

Kim ve Gruning (2011), durumsal kamu teorisinden yola çıkarak kamu kavramsallaştırmasını, durumsal problem çözme teorisi olarak genişletmiştir. Bu teori, aktivist gruplarla baş etmede, kurumlara yardım etmek için sorun yönetimine bir tamamlayıcı teori olarak

geliştirilmiştir. Durumsal problem çözme teorisi, insanların, problem çözmeye daha motive hale geldikçe iletişimsel eylemlerinin boyutunun arttığını iddia etmektedir. Durumsal kamu teorisi, aktivistlerin bilgi arayışı ve bilgi edinmesine aktif bir iletişim biçimi olarak odaklanırken; durumsal problem çözme teorisi, belirli sorunların, aktivist kamuları, bilgi seçiciliği değişkeniyle nasıl beslediğini incelemektedir (s.125-130)

Durumsal kamu teorisi ve durumsal problem çözme teorisi, aktivist kamuların doğasını anlamak ve onlarla baş etmede uygun kurumsal iletişimi planlamak için halkla ilişkiler profesyonellerine, aktivist kamuların ortaya çıkması, belirlenmesi, dikkatle incelenmesi ve bileşenlerine ayrılması için olanak sağlamaktadır. Aktivist kamuların, bilgi arayışı ve bilgedeki seçiciliği, bir kurumu nasıl etkileyebileceği üzerine düşünceler, mükemmellik teorisinin temelini oluşturmasında etkili olmuştur (Ciszek, 2014, s. 26).

Halkla ilişkiler teorileri, yavaş yavaş aktivistlerin varlığını tanımaya, onların bilgi arama motivasyonları ve bilgi mecralarını öğrenmeye, anlam dünyaları ve iletişim pratiklerini çözmeye, mücadele strateji ve tekniklerini anlamaya çalışıyor gibi görünse de aslında böyle bir yönelim, aktivistlerin hak talepleri için yaptığı eylemlilikleri tanımak, taleplerini anlamak ya da sorunlarını çözmek amaçlı değildir. Tam tersine, halkla ilişkiler uygulayıcılarının yaptığı kamu analizleriyle kendi kurumsal kimlikleri için düşman olarak gördüğü aktivistleri, bir nesne gibi analiz etmek ve onların aktivist faaliyetlerine son vermelerini sağlamaya çalışmaktadır.

2. Birleştirici Gelenek: İşlevselci Halkla İlişkiler Geleneginden Aktivist Halkla İlişkilere Bir Köprü

Birleştirici gelenek, kamuları, anlam ve iletişimi ortaklaşa oluşturan öğeler olarak görmekte ve ancak bu şekilde, paylaşılan anlamlar, yorumlamalar ve hedefler konusunda uzlaşma varılabileceğini düşünmektedir. Bu gelenegin esas odaklandığı nokta, kurumlarla kamular arasındaki ilişkilerdir ve iletişim, bu ilişkilerdeki değişimleri uzlaştırma işlevi görmektedir. Birleştirici gelenekte, kamular, belirli bir sonuca ulaşmak için gerekli araçlar olarak görülmemekte; yani kamular araçsallaştırılmamakta, tam tersine, anlam oluşturma sürecinin katılımcıları olarak rol almaktadır. Birleştirici gelenekte, kurum-kamu ilişkileri kuramı, topluluk kuramı, ortaklaşa oluşturma kuramı, uzlaştırma kuramı, diyalog kuramı ve simetrik/ mükemmellik kuramı gibi farklı kuramlar yer almaktadır (Mengü, 2012, s. 12).

Birleştirici gelenegin gelişmesinde, Ronald Pearson'un, ilk olarak diyalogu halkla ilişkilere kuramsal bir yaklaşım olarak sunması ve yine onun 'Halkla İlişkiler Etiği Kuramı' etkili olmuştur. Diyalog, halkla ilişkiler kuramları ve uygulamaları için farklı kamuları tanımak ve onlarla iletişimi güçlendirmek için daha etik bir çerçeve geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Pearson'a göre, kişiler arası diyalektiğin yönetilmesi anlamındaki

halkla ilişkiler ve etik halkla ilişkiler, monoloğa dayalı politikalarından çok, diyaloga dayalı birleştirici bir oluşuma evrilmektedir. Diyalog, kamuları, kurumlarla eşit düzeyde bir iletişim statüsüne yükseltmektedir. Dolayısıyla, halkla ilişkilerde karşılıklı ilişki ve diyaloga dayalı iletişim doğrultusunda gerçekleşen bu değişim, halkla ilişkiler tarihi içinde önemli bir dönüşümü yansıtmaktadır. İşlevselci ve birleştirici gelenek arasındaki temel fark, kamulara yönelik tutumlarıdır. İşlevselci geleneğin kurum ve kurumun misyonuna önem vermesi, birleştirici geleneğinin ise kurum ve kamular arasındaki ilişkiye önem vermesi, bu iki geleneği, değer-bilimsel açıdan birbirinden ayırmaktadır (Botan ve Taylor, 2004, s.653).

Ancak Caroline Hodges ve Nilam McGrath (2011), simetrik iletişimin iki yönlü işlenmesine rağmen bilgi kaynakları tarafından, kamuların kontrol edilmeye devam ettiğini savunmaktadır. Onlara göre simetrik model, katılımı, oldukça araçsal bir şekilde kullanıp yerel ifadelerle öncelik vererek fikirleri ve ihtiyaçları, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Simetrik iletişim modeli, birçok aktörün etkileşimini, değişen iktidar ilişkilerini, kültürel bağlamı ve ilişkilerin çoklu yorumlarını dışlayarak gerçek diyalogtan ziyade sistem teorisine daha yakın durmaktadır. Simetrik iletişim, bu nedenle işlevselci anlayışın süslenerek manipüle edilmiş halidir (s. 92). Buna karşılık, Michael Kent ve Maureen Taylor'a (2002) göre gerçek diyalog, katılımcıları, obje olarak değil; özne olarak görmeli ve katılımcıların eşitlik ilişkisini sürdürmesi için çalışmalıdır. Etik bir diyalog, ötekilerin kabulünü gerektirmektedir ki diyalog katılımcılarının karşılıklı ilişkileri bu fikir ve eylemsellik akışının gerçekten de birer parçası olabilsin (s.25).

Birleştirici geleneğe, farklı kamuların varlık ve anlam dünyalarını tanımayan olanak sağlayan etik ve diyalog gibi kavramlar, halkla ilişkiler çalışmalarında yer bulmuş ve kurumlar tarafından kabul edilmiş gibi görünse de aslında, varlıkları ve anlam dünyaları kabul gören bu kamular, diyalogla uzlaşmaya çekilen ve ortaklaşa bir oluşumun içindeymiş yanılısamıyla yine kurumların varlıksal bütünlüğüne hizmet eden eklektik ve pragmatik bir anlayışla araçsallaştırılmaktadır.

Birleştirici gelenek de aslında işlevselci gelenek gibi farklı kamuları, halkla ilişkilerin aktif öznelere olarak değil de varlıklarından ve anlam dünyalarından yararlanılan nesnelere olarak görmektedir. Birleştirici geleneğin içindeki mükemmellik teorisinin iddiaları veya mükemmellik teorisinin iddialarına yapılan eleştirilerin de belirttiği gibi bu farklı kamular, kurumlara ayna tutup onları daha mükemmel olmaya iten toplumsal yapılar olarak görülmektedir.

2.1. Mükemmellik Teorisi: Kurumları Mükemmel Doğru İten Kamular Olarak Aktivistler

J. E. Grunig'in 1976 yılında önerdiği ilk halkla ilişkiler modellemesinden bu yana, gelişen ve ilerleyen teoriler bütününe ifade eden mükemmellik teorisi; 1980'lerde J. E. Grunig, L.A. Grunig ve D. M. Dozier tarafından on beş yıllık bir süreçte, üç ve üç yüzden fazla kurum ile yürütülen bir halkla ilişkiler araştırma projesine dayanmaktadır (Dozier ve Broom, 1995, s.3-4). Mükemmellik teorisinin bir yönü, James Grunig ve Todd Hunt'ın (1984) basın ajansı / tanıtım, kamuya açık bilgi, iki yönlü asimetrik ve iki yönlü simetrik olarak adlandırılan halkla ilişkilerin dört modeline kadar gitmekte ve bu modellerden en etkili olan simetrik iletişim modeline dayanmaktadır (s.24-25)

J. E. Grunig'e göre mükemmellik modeli, işbirliği, müzakere ve uzlaşmayı içermektedir. Mükemmellik teorisine göre, halkla ilişkiler, bir kurumun farklı kamularla uzlaşma ve onlara uyum sağlamasına yardımcı olabilecek düzeltici bir güç olarak çalışmalıdır. Mükemmellik teorisi, farklı kamular olan aktivistlerle halkla ilişkiler profesyonellerinin, nasıl ilişkiler kurabileceğine dair öneride bulunmaktadır. Teori, halkla ilişkiler profesyonellerinin iletişimlerinin etkililiğini, aktivistlerle kurulan ilişkinin verimliliği ve mükemmelliği ile değerlendirmektedir (Ciszek, 2014, s. 27).

L.A. Grunig (1992a), mükemmellik teorisine dair "Aktivizm: Kurumların Etkinliğini Nasıl Sınırlandırıyor ve Halkla İlişkiler Birimleri Aktivizme Ne Kadar Mükemmel Yanıt Veriyor?" başlıklı araştırmasını, halkla ilişkiler profesyonellerinin, aktivistlerin muhalefetiyle başa etmelerine yardımcı olacak bir çalışma olarak tanımlamaktadır. Araştırmadaki bulgulara göre, aktivistlerin amacı, kamuoyu üzerinde olduğu gibi halkla ilişkiler profesyonelleri ve kurumlar üzerinde de kontrol sahibi olmaktır. (s.504). Mükemmellik teorisinin rehberliğindeki araştırmalar, aktivizmin, kurumlar içindeki halkla ilişkiler uygulamasını geliştireceğini çünkü kurumların, aktivistlerin tehdidiyle karşı karşıya kaldıklarında, iki yönlü simetrik iletişim kurmalarının daha olası olduğunu iddia etmektedir. Bu bakış açısı, mükemmellik teorisi içinde, aktivizm ve halkla ilişkilerin kesişim noktasını göstermektedir (L.A. Grunig, 1992b, s.478-479).

J. E. Grunig ve L. A. Grunig (1997), aktivistlerin, kurumları halkla ilişkiler alanında mükemmelliğe doğru iteceklerini varsaymakta, aktivist baskıyla karşı karşıya olan kurumların, halkla ilişkilere yönetsel bir rol vermesi, stratejik yönetime halkla ilişkileri dahil etmesi, baskıcı gruplarla simetrik bir iletişim kurması ve kurumu, farklı kamulara açacak katılımcı bir kültürün geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. J. E. Grunig, L. A. Grunig ve D. M. Dozier (2002) de böylece aktivistleri, "kurumları mükemmel doğru iten" kamular olarak kavramsallaştırmakta ve aktivist grupların baskısı ile

oluşan çalkantılı ve karmaşık bir ortamın, kurumları, mükemmel halkla ilişkiler geliştirmeye teşvik edeceğini düşünmektedir (Akt. Ciszek, 2014, s. 27).

Birleştirici gelenek ve bu gelenek içindeki mükemmellik teorisi, diyalog, etik, simetrik iletişim, uzlaşma ve işbirliği gibi kavramları, statükocu kurumsal çıkarların korunması için yani yine ana akım halkla ilişkiler ekseninde kullanmaktadır. Farklı kamular olarak görülen aktivistler, diyalog, simetrik iletişim, uzlaşma ve işbirliği gibi manipülasyona açık kavramlarla kurumların statükocu çarklarının içine çekilmekte, aktivistlerin bilgi, iletişim ve davranış biçimleri, kurumların daha da güçlenmesi için yararlanılacak araçlara dönüşmektedir. Kurumlar ve kamuların sorunlar etrafında birlikte bir oluşum süreci içindeymiş gibi görünmesi de bir yanılsamadan öteye geçmemektedir.

2.2. Mükemmellik Teorisinin Eleştirisi: Farklı Kamuların Çeşitliliklerinin Dışlanması

Grunig'in mükemmellik teorisi toplumda var olan ve genellikle ırk, sınıf ve cinsiyet konularına odaklanan içsel asimetrik güç ilişkilerinin üzerini örttüğü için eleştirilmiştir (Curtin ve Gaither, 2005; Holtzhausen ve Voto, 2002). Çok sayıda eleştiriye rağmen, yirmi yıldan fazla bir süre sonra mükemmellik teorisi, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde halkla ilişkiler alanında yapılan çalışmaların çoğunluğunun temelini oluşturmaya devam etmektedir. Mükemmellik teorisine yönelik eleştiriler şöyle özetlenebilir:

Heath ve Waymer (2009)'e göre halkla ilişkileri, yalnızca kurumlar ve iş çıkarları perspektifinden düşünmek, aktivist örgütlerin de iletişimi stratejik olarak sorunlara, konulara ve etkinliklere "dikkat çekmek, çerçevelemek ve savunmak için" kullandığı gerçeğini görmezden gelmeye neden olmaktadır (s.195). Mükemmellik teorisinin farklı kamuları görmezden gelmesi fikrine yönelik eleştiriler, iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi, aktivist kamuların ideolojik çeşitliliğinin, farklı taleplerinin ve iletişim biçimlerinin, kendi özgünlüğü içinde ele alınmayıp kurumların pragmatik bakış açısından ele alınması; ikincisi ise farklı kamular olarak aktivistlerin kaynak ve güç açısından eşit olmayan bir uzlaşmaya dahil edilmesidir.

Amanda Cancel ve diğerlerine (1997) göre, J. E. Grunig ve Hunt'un (1984) halkla ilişkiler modelleri, özellikle iki yönlü simetrik modeli, aktivist halkla ilişkileri yeterince açıklayamamakta, mükemmellik teorisi, halkla ilişkiler ortamının karmaşıklığını ve çokluğunu yakalayamamaktadır (s.32- 33). Lee Edwards (2009) da mükemmellik teorisini, gittikçe artan çeşitlilikteki kamuların düşüncelerini dışlaması, halkla ilişkiler mesleğinde kendi ilgilerini takip eden kişilerin ürettiği dinamikleri görmezden gelmesi ve halkla ilişkilerin toplumda, sosyal ve kültürel yapıları biçimlendiren

söylemsel bir güç olarak oynadığı rolü yok saymasından dolayı eleştirmektedir (s.269-270).

Michael Karlberg (1996) de mükemmellik teorisini eleştirerek kurumlar ve aktivist örgütler arasındaki büyük kaynak eşitsizliğini dengelemek için simetrik bir yaklaşımın yetersiz olduğunu savunmakta, kaynak yetersizliği nedeniyle de aktivist örgütler gibi 'güçsüz' kamuların, bilgi arama ve aktif iletişim davranışlarına katılım mücadelesi vermekte olduğunu söylemektedir (s. s.271- 272). Ciszek (2014) de ana akım halkla ilişkiler yaklaşımlarını eleştirerek, birçok halkla ilişkiler yaklaşımının aktivistleri, 'güçsüz' kamular olarak varsaydığını, oysa tüm bu kaynak yetersizliğine rağmen aktivistlerin tarih boyunca sosyal değişime katkılarında dolayı güçlü kamular olduğunu ve bu nedenle aktivist halkla ilişkilerin kavramsallaştırılması için alternatif söylemlere, gücü hiyerarşik olarak değil de akışkan olarak kabul eden yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır (s. 32). Ciszek'e (2015) göre birçok önemli halkla ilişkiler yaklaşımı, aktivistlerin güçsüz olduğunu varsaysa da tarih bu varsayımın aksini göstermektedir (s.453).

Yine aktivistlerin kaynak eşitsizliğine dikkat çeken Carl H. Botan ve Maureen Taylor (2004) da simetrik iletişim yaklaşımlarına yönelik eleştirilerinde, kamuların, kaynak zengini kurumlara karşı çok az gücü ve sesi olduğunu iddia ederek eleştirilere katılmaktadır. Kurumlar ve kamular arasındaki güç dengesizliklerinin, mükemmellik modelinin önerdiği "kazan-kazan" durumunu, genellikle ve büyük olasılıkla imkansız hale getirdiğini savunmaktadır (s. 652-653). Yani mükemmellik teorisinin, uzlaşma masasına oturan iki tarafın da "kazan-kazan" anlayışıyla kârlı çıkacağı şeklindeki manipülatif savunusunun aksine kurumların, "kazan-kazan" anlayışıyla hep daha fazla kazanması ve bu kazançlarını, aktivist kamuların tüm deneyimlerini kullanarak gerçekleştirmesi eleştirilmektedir.

Dozier ve Lauzen'e (2000) göre mükemmellik teorisinin aktivizmle ilişkisine uygulanabilirliği, büyük ölçüde kaynak erişimine ve güç uygulamalarına bağlıdır. Onlara göre mükemmellik teorisi; a) kurumsal davranışlardan etkilenen ancak kurumlarla karşılıklı ilişki kurabilecek kaynaklara sahip olmayan 'zayıf kamular' olan aktivistleri ve b) 'uzlaşmaz farklılıklar' veya bir kurumun veya bu kurumun davranışlarının, aktivist örgütler için hoş görülemez olduğu durumunu, ele alma konusunda oldukça başarısızdır. Mükemmellik teorisinin, büyük ölçüde, aktivizmin, profesyonel halkla ilişkiler uzmanlarını işe alacak kadar zengin kurumlar tarafından (s.8-13) ve onların ideolojik konumlanışlarının perspektifinden incelediğini savunmaktadır. Ciszek'e (2014) göre Dozier ve Lauzen'in bu eleştirileri, teori ve pratiği ileriye doğru iten bu tavırla eski meselelere yeni bir perspektifle bakmamızı sağlayarak halkla ilişkiler ve aktivizm arasında bir köprü'nün inşasını sağlayacak eleştirel teoriye işaret etmektedir (s. 30).

3. Eleştirel Gelenek: “Halkla İlişkiler Literatüründe Aktivistlerin Sesi”⁸

Eleştirel teori, halkla ilişkiler alanındaki hem teorik hem de pratik araştırmaları çeşitlendirme potansiyeli taşıyan aktivizmi kavramsallaştırmak için yeni arayışlara girmektedir. L’Etang’a (2009) göre, eleştirel yaklaşımlar halkla ilişkiler ile aktivizm arasındaki ilişkileri ele almak açısından işlevsel yaklaşımlardan daha uygundur (s. 13). Normatif mükemmellik teorileri, halkla ilişkiler ve aktivizmin “toplumsal değişim ve direniş noktaları oluşturma” konusundaki katkılarını ele alma noktasında eksik kalmış, “isteksiz ve tatmin edici olmayan açıklamalar sunmuş”; işlevselci ve birleştirici gelenek, güç ve iktidarı sorgulamayı olanaksız kılmıştır (Coombs ve Holladay, 2012, s. 880). Eleştirel teori ise, halkla ilişkiler ile aktivist kamular arasında bir köprü kurulması için çeşitli imkânlar sunmaktadır (Benedict, 2017, s.8).

Yekpare bir bütünlük arz etmemekle birlikte, “güç”, “iktidar”, “eşitsizlik ilişkileri”, “savunuculuk” gibi kavramları odağa almakla ortaklaşan eleştirel halkla ilişkiler yaklaşımlarının bir diğer ortak noktası; Batılı, pozitivist, işlevselci ve sistem teorisine dayalı ABD merkezli modellerin eleştirisidir. Holtzhausen’e (2000) göre işlevsel halkla ilişkiler teorileri, tek bir bilimsel gerçekliği kabul eden, araştırmacıların bireysel değerlerinin araştırmada bulunmasını reddeden modernist bilginin temeli, pozitivistliğe gömülmüştür. Pozitivist işlevselci halkla ilişkiler uygulamaları, Batı dünyasında, modernizm ve kapitalizmin ürünü olarak ortaya çıkmış ve kapitalist sistemi benimseyen özel veya kamu kuruluşlarının statükosunu devam ettirerek işlevini sürdürmüştür (s. 96-97). Halkla ilişkilerde baskın olan bu paradigmaya karşı çıkan eleştirel gelenek ise, hem kamusal çeşitliliği hem de araştırmacıların değer-yanlılığını halkla ilişkiler teorisi ve uygulamalarına dahil etmeye çalışarak; pozitivistliğin etkisinde gelişmiş “tek” ve “tarafsız” bir halkla ilişkiler anlayışının hakimiyetini sarsmaya ve farklı anlatılara sahip kamuların seslerini, halkla ilişkiler çalışmaları içine dahil ederek onlara alan açmaya çalışmaktadır. Holtzhausen’in (2011) de ifade ettiği gibi, “halkla ilişkiler uygulamalarının tek yolu yoktur ve tek bir yolu olmamalıdır” (s. 140).

Bilimsel çalışmaların sadece bir yolunun olmadığını düşünen bilimsel anlayışın savunucuları arasında yer alan Michael Friedlander, normatif, ana akım veya ortodoks teorilerden önemli bir şekilde ayrılan bilimsel araştırmayı belirtmek için “sınır- bilimi” (fringe science)

kavramını kullanmaktadır. Sınır-bilim ile uğraşan araştırmacılar, baskın paradigmalara gömülmüş bilim insanları tarafından düzenli olarak marjinalize edilmekte ve yaptıkları araştırmalar, hâkim fikirlere meydan okuduğu için ana akım ortodoks bakış açısı tarafından görmezden gelinmektedir. Eleştirel halkla ilişkiler, iktidar, savunuculuk ve aktivizm gibi ortodoks halkla ilişkilerin yok saydığı kavramları tartışmaya açtığı için “sınır-halkla ilişkiler” olarak da kategorize edilmektedir (Coombs ve Holladay, 2012, s.880).

Sınır-bilim çalışmaları içinde kabul edilen eleştirel halkla ilişkiler, L’Etang’a (2009) göre araştırma öznelerinin anlam dünyalarının ve anlatılarının çeşitliliğini kabul ederek ve bu öznelerin anlatılarına halkla ilişkiler çalışmaları içinde alan açmaya çalışarak toplumsal değişime önemli katkı sağlamaktadır (s.15). Eleştirel teori, “öteki’ye sempati duyan bakış açılarına bu yolla erişimi kolaylaştırıp ortodoks halkla ilişkilerin içine sızmayı ve marjinalleştirilmiş çoğulcu yaklaşımları içine alarak ortodoks halkla ilişkilerin kolonyalist meşruiyetini sorgulamaya açmaktadır (Coombs ve Holladay, 2012, s.880). İktidarın rolünü, sorgulamalarının odağına alan post-kolonyal katkılar, madun yaklaşımlar, halkla ilişkiler uygulayıcılarını “söylem işçileri” olarak değerlendiren retoriksel çalışmalar gibi yeni kavramsallaştırmalar ile literatürü genişleten postmodern araştırmalar ve alan içerisinde umut verici etnografik bazı pratikler, az sayıda çalışmada yer alıyor olsa da eleştirel halkla ilişkilere önemli katkı sunmaktadır (L’Etang, 2009, s.14).

Eleştirel teoride yer alan bu farklı yaklaşımlarla, halkla ilişkiler çalışmalarında farklı kamulara, kendi özgün yaşamları ile yer açılmaya çalışılmaktadır. İşlevselci ve birleştirici gelenekteki gibi farklı kamular, kurumsal yapılara eklektik bir bakış açısı ile eklenmemekte veya başka bir deyişle, kurumsal bünyelerde ‘ötekiler’ olarak görülüp daha da marjinalleştirilmemekte; aksine bu farklı kamuların olduğu gibi, olduğu haliyle halkla ilişkiler alanında var olmaları sağlanmaktadır.

Dolayısıyla eleştirel teori, halkla ilişkilere, güç fikri etrafında monolitik bir perspektiften ziyade çok çeşitli görüşleri temsil eden bir perspektifle yaklaşmakta, halkla ilişkilerde güç ilişkilerini, mücadele alanı olarak ele almaktadır. Kurumlar, kamulara hükmetmek için iktidarlarını kullanırken eleştirel halkla ilişkiler de bu hegemonyayı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Eleştirel

⁸ Bu başlık, Mohan Dutta’nın “Halkla ilişkiler literatüründe aktivistlerin sesi nerede?” sorusundan esinlenerek oluşturulmuştur. Marksist-post-kolonyal bakış açısıyla halkla ilişkilere değerli katkılarını sunan Mohan Dutta (2009), “Halkla ilişkiler literatüründe aktivistlerin sesi nerede?” diye sormakta ve ana akım çalışmalarının çıkarlarına hizmet eden halkla ilişkilerin, alternatif kamuları ve onların seslerini susturduğunu vurgulamaktadır. Halkla ilişkilerin, aktivist kamuları, yönetilecek gruplar olarak kavramlaştırmak yerine, onları, halkla ilişkiler pratisyenleri olarak düşünmenin, bilgi üretimi için yeni olanaklar açtığını, halkla ilişkileri, aktivist hareketler içine yerleştirmenin, baskın yapılandırmaları zorlayan ve baskın söylemlere alternatifler öneren sesleri dinlemek için yeni imkânlar yarattığını ifade etmektedir (s. 293- 294).

teoride, söylemin dönüştürücü etkisi, iktidar ve ikna ile ilişkilendirilmekte, iktidar ilişkilerinin pozitif ve üretken bir şekilde dönüştürülmesi önerilmektedir. Etkileme yeteneği olarak kavramsallaştırılan ikna, eleştirel halkla ilişkilerde savunuculuk olarak ele alınmakta ve kamuoyunu etkilemek için örgütsel bir çaba olarak kullanılmaktadır (Motion ve Weaver 2005, s. 52).

Bu çaba içindeki bazı eleştirel teorisyenler, iletişimi etkileyen tarihsel, kurumsal, bağlamsal ve düzenleyici faktörleri göz önünde bulundurarak kültürel çalışmaları, anlam üretme pratiğinden dolayı halkla ilişkilerde toplumsal değişimin kolaylaştırıcı bir rehberi olarak ele almaktadır (Curtin ve Gaither, 2005, s. 96-97). Bu rehber, sosyal ve kültürel dinamikleri hesaba katmakta, böylelikle iktidar ve hiyerarşinin odağında hareket etmenin aksine toplumsal değişim için stratejik iletişim süreçlerini ortaya koymaktadır. Eleştirel-kültürel yaklaşımların yönlendirdiği araştırmalar, inceledikleri sorunların nasıl çok yönlü anlamlar ürettiğini ve bu sorunların, potansiyel olarak inşa edilmiş kimliklerle nasıl oluşturulduğunu göstermektedir (Curtin ve Gaither, 2006, s. 86).

Postmodern Feminist Chela Sandoval (2000) de bu inşa etme süreci ile ilgili "Ezilenlerin Metodolojisi" adlı kitabında, öznenin, ideolojinin anlamlarını tanımlamayı, geliştirmeyi ve kontrol etmeyi öğrenebileceğini, yani hakim ideolojiyi tanıırken ve onun içinden konuşurken aynı zamanda bu ideoloji ile bağını da koparabileceğini (s.43) belirtmekte ve bu 'anlamın inşa edilebilirliği' farkındalığının, hakim ideolojinin iktidar ve hiyerarşi bağlantılarını yıkmada ve yerine daha eşitlikçi bir toplumsal düzenin kurulması olanağına dikkat çekmektedir.

Postmodernist teorisyenler, baskın söylemler ile bu söylemlerin altında yatan ideolojileri ortaya çıkararak direnmenin ve güç kazanmanın ve aynı zamanda egemen güce karşı söylem yaratarak direnç stratejileri oluşturmanın mümkün olduğunu savunmaktadır (Holtzhausen, 2011, s.143-144). Halkla ilişkilerde postmodern yaklaşım, her zaman anlatı söylemi analizine odaklanarak dilin ve anlamın kullanımıyla temsil etme ve hikaye anlatmanın ayrıcalık ve güç sistemlerinin nasıl oluşturduğu üzerine odaklanmaktadır (Edgar ve Sedgwick, 2002, s.78). Hakim ideoloji açısından anlatı oluşturmak ve hegomonik ilişkileri halkla ilişkiler aracılığıyla devam ettirmek nasıl mümkünse, karşı-hegomonik bir anlayışla anlam oluşturmak ve halkla ilişkiler ile farklı toplumsal ilişki ağları inşa etmek de mümkündür.

Marksizmin meta teorileri, post-modernizm, oryantalizm ve post-kolonyalizm gibi eleştirel gelenek içindeki süregelen tüm teoriler, halkla ilişkiler ve aktivizm ile ilişkilidir. Bu teoriler, halkla ilişkilerin "ötekileri" nasıl etkilediğini araştırmakta ve aktivist örgütlerin, marjları yaratan ve sürdüren eşitsizliğin baskı yapılarını değiştirmek için halkla ilişkilerle ilgili arayışlarını

şekillendirmektedir (Dutta ve Pal, 2011, s. 196-200). Bu teoriler, halkla ilişkilerin değişen, direnen, adapte olan ve iletişimde aracılık ederken anlam üreten yanına odaklanarak halkla ilişkilerin eşsiz özelliklerini göstermektedir (Buzzanell, 2009, s. VIII-IX).

Christine Daymon ve Caroline Hodges'e (2009) göre halkla ilişkilerdeki anti-aktivist söylemden aktivizmi destekleyen söyleme evrilen bu dönüşüm, halkla ilişkileri, işlevsel olarak anlaşılmasından uzaklaştırmakta ve onu, toplumun kendi sembolik-maddi gerçekliğini inşa ettiği iletişim sürecinin bir parçasını oluşturan sosyo-kültürel bir faaliyet olma sürecine yaklaştırmaktadır. Hodges'e göre kültür, sembolik ve dilbilimsel olarak "tarihsel-anlamsal bir aktarım" olarak görülmekte, insanlar, hayata dair bu bilgi ve tutumlar ile iletişim kurmakta, bu kültürü geliştirmekte ve dönüştürmektedir. Halkla ilişkiler, temel olarak bu anlamların üretilmesi, sürdürülmesi ve düzenlenmesidir. Her bir halkla ilişkiler örneği, olduğu bağlama göre şekillenen değerler, tutumlar ve inançlarla oluşturulduğundan benzersiz olmakta ve her defasında farklı sosyal, ekonomik ve politik faktörler tarafından yapılandırılmaktadır (s.429-430).

Halkla ilişkilere önemli katkı sunan postmodern araştırmacılarından Holtzhausen'e (2000) göre halkla ilişkilerin, teorisi ve pratiği ile sıkışmış olduğu dar kurumsal iletişim yönetimi çerçevesinden kurtulması gerekmektedir. Çünkü halkla ilişkiler, aktivizm ve radikal politikalar yoluyla taban demokrasisine katkıda bulunmanın kapılarını açabilmektedir. Aynı zamanda, kurumların ve hükümetin düşmanı olarak görülen aktivistlerin, aslında demokrasinin gerçek sesleri olarak toplumda yerini alması gerekmektedir (s. 93- 100).

Eleştirel gelenek içinde aktivist kültürün ürettiği anlam dünyasına değer veren ve bunları çalışmalarının odağına yerleştiren birçok yaklaşım, Coombs ve Holladay'e (2012) göre pozitivizmde köklenen baskın işlevselci geleneğin kurumsal itibar yönetimi ve kurumsal sosyal sorumluluk anlayışlarını zedeleyip aşınmaya uğratmakta (s.880) ve halkla ilişkiler tarihinde, farklı kamuların da seslerini duyurabileceği bir zemini oluşturmaktadır. Halkla ilişkilerde, farklı seslerin varlığı, halkla ilişkiler alanının bilgi birikiminin sadece kurumsal kimliklere ait olmadığını, marjin kamuların da talepleri doğrultusunda örgütlenmek ve mücadele etmek için halkla ilişkilerin stratejik ve taktiksel birikimlerini kullanabildiğini göstermektedir.

Holtzhausen'e (2000) göre halkla ilişkiler, kurumsal ticari ilişkilerin bir aracı olarak kullanılma eğiliminden ziyade daha geniş sosyal, kültürel ve politik bağlamda anlaşılmaya ihtiyaç duymaktadır (95). Bruce Berger'e (1999) göre de işlevselci gelenek, şirketsel bir ticari bakış açısıyla muhalif sosyal anlamdan uzaklaşırken eleştirel gelenek, anlam üretimi ve anlam müzakeresinin ön plana çıktığı söylemsel bir bakış açısına yaklaşmaktadır (s.186).

Eleştirel gelenek içindeki kültürel-ekonomik model, aktivizmi ve halkla ilişkileri, birbirinden ayrı değil; birbirine bağlı süreçler ve sosyo-kültürel ortamın ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırır. Model, bir zamanlar halkla ilişkiler teorisi ve pratiği dışında görülen aktivizm ile halkla ilişkiler arasında köprü kurulabilmesi için kavramsal araçlar sunar (Coombs ve Holladay, 2012, s.880-881). Ayrıca kültürel-ekonomik model, aktivizmi kontrol edilecek ve yönetilecek bir şey olarak konumlandırarak baskın teorik yaklaşımın aksine özneyi merkeze alarak kimin aktivist ve neyin aktivizm olduğunu, bu süreçte hangi anlamların yaratıldığını incelemektedir (Ciszek, 2015, s. 453). Yani işlevselci geleneğinin aksine halkla ilişkiler, sosyo-kültürel bir çerçeveye oturtulmakta, halkla ilişkilerle sağlanabilecek toplumsal gelişim ve değişim için bir iletişim anlayışına, teorik ve pratik olarak alan açılmakta ve aktivist halkla ilişkilerin, stratejik iletişim olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Ciszek, 2017a, s. 705-706).

Kültürel-ekonomik modelde, aktivizm, politik ve ekonomik yapılar içinde konumlanmakta ve aktivistler ile kamular, iktidarın ve kimliklerin her zaman akışkan olduğu bir bağlamda ele alınmaktadır. Bu modelde, ekonominin, teknolojinin ve kültürün yapısal kısıtlamaları kabul edilirken aynı zamanda, insanın bu kısıtlamalara karşı koyma gücü de ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca bu model, halkla ilişkiler pratiği içindeki dinamik kültüre odaklanarak halkla ilişkiler ve aktivizm kavramsallaştırmasının alternatif yollarını sunmakta (Ciszek, 2017b, s. 811), hâkim Batılı pozitivist teorik perspektiflere öncelik vermeden, aktivizm ve halkla ilişkilerin birlikte araştırılması için analitik ve teorik araçlar sunmaktadır (Ciszek, 2015, s. 453).

Kültürel-ekonomik model, aktivist halkla ilişkileri kavramsallaştırmak için iktidarı, Foucauldyan bir bakış açısı ile katı hiyerarşik bir yapı olarak değil; akışkan bir zemin olarak kabul eden alternatif bir yaklaşım ile aktivizm ve halkla ilişkiler arasındaki teorik ve pratik açığı kapatacak deneyimsel bir çerçeve oluşturmaktadır. Kültürel-ekonomik model, anlam üreten pratiklerinden dolayı, halkla ilişkilerde kimlik, farklılık ve iktidar kavramlarını öncelikli kavramlar olarak ele almakta ve toplumsal değişimin sağlanması için aktivist faaliyetleri, halkla ilişkilere dahil ederek aktivistlerin ilişki kurma süreçlerine odaklanmaktadır (Curtin ve Gaither, 2005, s. 91-96).

Böylece, kültürel-ekonomik model, toplumsal değişim ve direniş noktaları oluşturma imkânını, insanın dinamik ve akışkan bir yapı içinde statükocu kısıtlamalara alternatif anlamlar oluşturma ve bu anlamlarla karşı koyma gücünden almaktadır. Kültürel-ekonomik modelde kamular, pasif ve eklektik olarak değil; anlamı oluşturan özneler olarak var olmakta ve böylece anlamı oluşturan öznenin, toplumsal değişim için direniş imkânı yaratması mümkün olabilmektedir.

Egemen anlatıların karşısında, halkla ilişkileri güç ve iktidar doğurma, bunları besleme ya da aracılık etmenin ötesinde “direniş” ya da “karşı çıkışlarla” ilişkilendiren eleştirel teorilerden beslenen araştırmacıların yolu, aktivist halkla ilişkilere ya da ‘ötekiler’in veya ‘ötekileştirilmişler’in halkla ilişkiler faaliyetlerine çıkmaktadır.

Sonuç

Bu makale, aktivizm ve halkla ilişkiler teorisi arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Çok boyutlu ve her bir boyutu ayrı bir araştırmayı hak eden tarihsel bir süreçte; “düşman”, “tehdit”, “öteki”, “baş edilmesi gereken unsurlar”dan, halkla ilişkilerin “asli bileşeni”ne dönüşen aktivist hareketin literatürde her zaman mevcudiyetini koruduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, halkla ilişkiler literatürü, aktivizm olgusunu her daim gündeminde bulundurmuş; anti aktivist söylemin hakim olduğu bir teorik hattan aktivist halkla ilişkilerin de alanda yer bulduğu bir forma ulaşmıştır. Özellikle, dijital platformların sosyal hayat içindeki etkin kullanımı halkla ilişkiler ve aktivizm ikilisini günümüzde daha da kenetlenen olgular haline getirmiş, halkla ilişkilerin aktivizme yönelik ilgisini gün geçtikçe artmıştır.

Uzun erimli bir geçmişi olmasına rağmen, güncelliğini hala koruyan aktivizm ve halkla ilişkiler ilişkisi üzerine süren tartışmalar, disiplinin yeniden tanımlanması, uygulama ve araştırma alanlarını zenginleştirmesi; alanın sosyal, kültürel ve politik bağlamla ve saha ile irtibatının yeniden yapılandırılması bakımından önemlidir. Disiplinin etki alanı ve itibarını genişletme potansiyellerini de içinde barındıran tartışmaların; müzakere, savunuculuk, yurttaş hakları gibi terminolojilerin alan içinde benimsenmesi, halkla ilişkilerde alternatif perspektiflerin çoğalması için de önemli olduğu vurgulanmalıdır.

Aktivizm ve halkla ilişkiler arasındaki ilişkinin tarihsel seyrine odaklanan bu makalenin, çok daha ayrıntılı ve farklı boyutlardaki araştırmalarla sürdürülmesi alanın gelişimi için elzemdir. Son zamanlarda adından sıkça bahsedilen aktivist halkla ilişkiler üzerine teorik ve pratik çalışmalarının arttırılması ihtiyacı, en azından bu makalenin yazarları için bir sonraki araştırmanın itici gücüdür.

KAYNAKÇA

- Benedict, B. (2017). *Activism and public relations: Then and now*. Unpublished Master's Thesis. Mount Saint Vincent University.
- Berger, B. K. (1999). The halcion affair: Public relations and the construction of ideological world view. *Journal of Public Relations Research*, 11(3), 185–203.
- Botan, C. H., & Taylor, M. (2004). Public relations: State of the field. *Journal of Communication*, 54(4), 645–661.

- Buzzanell, P. (2009). *Preface. In communicating for social impact: Engaging communication theory, research, and pedagogy*. Cresthill, NJ: Hampton Press, Inc.
- Cancel, A. E., Cameron, G. T., Sallot, L. M., & Mitrook, M. A. (1997). It depends: A contingency theory of accommodation in public relations. *Journal of Public Relations Research*, 9(1), 31–63.
- Ciszek, E. L. (2014). *Identity, culture, and articulation: A critical-cultural analysis of strategic LGBT advocacy outreach*, University of Oregon.
- Ciszek, E. L. (2015). Bridging the gap: Mapping the relationship between activism and public relations. *Public Relations Review* 4(4), 447–455.
- Ciszek, E. L. (2017a). Activist strategic communication for social change: A transnational case study of lesbian, gay, bisexual and transgender activism: Activist strategic communication for social change. *Journal of Communication*, 67(5),702–718.
- Ciszek, E. L. (2017b). Public relations, activism and identity: A cultural-economic examination of contemporary LGBT activism. *Public Relations Review*, 43(4), 809–816.
- Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (2012). Fringe public relations: How activism moves critical pr toward the mainstream. *Public Relations Review*, 38(5), 880–887.
- Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (2014). *It's not just pr: Public relations in society*. Wiley Blackwell.
- Curtin, P., & Gaither, T. K. (2005). Privileging identity, difference, and power: The circuit of culture as a basis for public relations theory. *Journal of Public Relations Research*, 17(2), 91-115.
- Curtin, P., & Gaither, T. K. (2006). Contested notions of issue identity in international public relations: A case study. *Journal of Public Relations Research*, 18(1), 67- 89.
- Cutlip, S. M. (1994). *The unseen power: Public relations, a history*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dahl, R. A. (1957). A postscript to Professor Dahl's "preface": A rejoinder. *American Political Science Review*, 51(4), 1053-1061.
- Daugherty, E. (2001). Public relations and social responsibility. R. L. Heath (Ed.), *Handbook of public relations* (289-401). CA: Sage Publications.
- Daymon, C., & Hodges, C. E. M. (2009). Researching occupational culture of public relations in Mexico City. *Public Relations Review*, 35(4), 429–33.
- Deegan, D. (2001). *Managing activism: A guide to dealing with activists and pressure groups*. London: Kogan Page.
- Demetrious, K. (2013). *Public relations, activism and social change: Speaking up*. New York: Routledge.
- Dozier, D. M., Grunig, L. A., & Grunig, J. E. (1995). *Manager's guide to excellence in public relations and communication management*. Mahwah, NJ: Erlbaum Lawrence Associates.
- Dozier, D., & Lauzen, M. (2000). Liberating the intellectual domain from the practice: Public relations activism, and the role of the scholar. *Journal of Public Relations Research*, 12(1), 3–22.
- Dutta, M. J. (2009). On spivak. O. Ihlen, B. van Ruler, & M. Fredriksson (Ed.), *Public relations and social theory: Key figures and concepts*, New York: Routledge.
- Dutta, M. J., & Pal, M. (2011). Public relations and marginalization in a global context: A postcolonial critique. N. Barchans, & C. K. Weaver (Ed.), *Public relations in global cultural contexts: Multi-paradigmatic perspectives*, New York, NY: Routledge.
- Edgar, A., & Sedgwick, P. (2002). *Cultural theory: The key concepts*. New York: Routledge
- Edwards, L. (2009). Symbolic power and public relations practice: Locating individual practitioners within their social context. *Journal of Public Relations Research*, 21(3), 251–272.
- Edwards, L. (2012). Defining the 'object' of public relations research: A new starting point. *Public Relations Inquiry*, 1(1), 7–30.
- Gower, K. K. (2008). US corporate public relations in the progressive era. *Journal of Communication Management*, 12(4), 305–318.
- Grunig, J. E. (1992). *Excellence in public relations and communication management*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Grunig, J. E., & Hunt, T. (1984). *Managing public relations*. New York: CBS College.
- Grunig, J. E., & Repper, F. C. (1992). Strategic management, publics, and issues. J. E. Grunig (Ed.), *Excellence in public relations and communication management* (117-158), NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Grunig, L. A. (1992a). Activism: How it limits the effectiveness of organizations and how excellent public relations departments respond. J. E. Grunig (Ed.), *Excellence in public relations and communication management* (500-528). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Grunig, L. A. (1992b). How public relations/communication departments should adapt to the structure and environment of an organization... and what they actually do. J. E. Grunig (Ed.), *Excellence in public relations and communication management* (467-482). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hallahan, K. (2000). Inactive publics: The forgotten publics in public relations. *Public Relations Review*, 26(4), 499-515.
- Heath, R. L., & Waymer, D. (2009). Activist public relations and the paradox of the positive. R. L. Heath, E. L. Toth, & D. Waymer (Ed.), *Rhetorical and critical approaches to public relations II* (195-215), New York: Routledge.
- Henderson, A. (2005). Activism in "paradise": Identity management in a public relations campaign against genetic engineering. *Journal of Public Relations Research*, 17(2), 117-137.
- Hodges, C., & McGrath, N. (2011). Communication for social transformation. L. Edwards & C. Hodges (Ed.), *Public relations, society and culture: Theoretical and empirical explorations* (90-104), Routledge.
- Holtzhausen, D. R. (2000). Postmodern values in public relations. *Journal of Public Relations Research*, 12(1), 93-114.
- Holtzhausen, D. R. (2011). The need for a postmodern turn in global public relations. N. Bardhan, & C. K. Weaver (Ed.), *Public relations in global cultural contexts. Multi-paradigmatic perspectives*, Routledge.
- Holtzhausen, D. R. (2012). *Public relations as activism: Postmodern approaches to theory & practice*. Routledge.
- Holtzhausen, D. R., & Voto, R. (2002). Resistance from the margins: The postmodern public relations practitioner as organizational activist. *Journal of Public Relations Research*, 14(1), 57-84.
- Jaques, T. (2006). Activist "rules" and the convergence with issues management. *Journal of Communication Management*, 10(4), 407-420.
- Jones, B., & Chase, W. (1979). Managing public policy issues. *Public Relations Review*, 5(2), 3-23.
- Karlberg, M. (1996). Remembering the publics in public relations research: From theoretical to operational symmetry. *Journal of Public Relations Research*, 8(4), 263-278.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1966). *The social psychology of organizations*. New York: Wiley.
- Kent, M. K., & Taylor, M. (2002). Toward a dialogic theory of public relations. *Public Relations Review*, 28(1), 21-37.
- Kim, J. N., & Grunig, J. E. (2011). Problem solving and communicative action: A situational theory of problem solving. *Journal of Communication*, 61(1), 120-149.
- L'Etang, J. (2009). Radical pr: Catalyst for change or an aporia? *Ethical Space*, 6(2), 13-18.
- L'Etang, J. (2016). Public relations, activism and social movements: Critical perspectives. *Public Relations Inquiry*, 5(3), 207-211.
- Mengü, S. Ç. (2012). *Halkla ilişkiler bir kültür politikası*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Motion, J., & Weaver, C. K. (2005). A discourse perspective for critical public relations research: Life sciences network and the battle for truth. *Journal of Public Relations Research*, 17(1), 49-67.
- Robbins, S. P. (1987). *Organization theory: Structure, design, applications*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Sandoval, C. (2000). *Methodology of the oppressed*. University of Minnesota Press.
- Smith, M. F. (2005). Activism. R. L. Heath (Ed.), *Encyclopedia of public relations* (5-10). CA: Sage Publications..
- Smith, M. F., & Ferguson, D. P. (2010). Activism. R. L. Heath (Ed.), *Handbook of public relations* (395-407), CA: Sage Publications.
- Sriramesh, K. (2010). Globalization and public relations: Opportunities for growth and reformulation. R. L. Heath (Ed.), *Handbook of public relations* (691-707). CA: Sage Publications.
- Taylor, M., Kent, M. L., & White, W. J. (2001). How activist organizations are using the Internet to build relationships. *Public Relations Review*, 27(2001), 263-284.
- Vasquez, G. M. (1996). Public relations as negotiation: An issue development perspective. *Journal of Public Relations Research*, 8(1), 57-77.
- Vos, T. P. (2011). Explaining the origins of public relations: Logics of historical explanation. *Journal of Public Relations Research*, 23(2), 119-140.
- Werder, J. P. (2006). Responding to activism: An experimental analysis of public relations strategy influence on attributes of publics. *Journal of Public Relations Research*, 18(4), 335-356.

Zoller, H. (2009). Narratives of corporate change: Public participation through environmental health activism, stakeholder dialogue, and regulation. L. M. Harter, M. J. Dutta, & C. E. Cole (Ed.), *Communication for social impact: Engaging communication theory, research, and pedagogy* (91-114). Cresskill, NJ: Hampton Press.